

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXIV

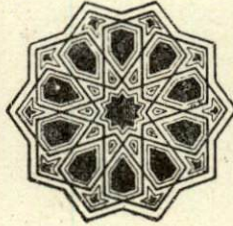

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXIV

*Bu dergide yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına
aittir.*

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU <i>Toplumsal Açıdan Dinî Araştırmalar</i>	1
Prof. Dr. Talât KOÇYİĞİT <i>Kasten İnsan Öldürmenin Dindeki Hükmü</i>	13
Prof. Dr. Hüseyin ATAY <i>Dinde Mantıklılık</i>	25
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Evrensel Karşılaşma Hıristiyanlar ve Müslümanlar Görüşüyorlar</i>	51
Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Auguste Comte'un Din Sosyolojisi</i> ..	67
Yrd. Doç. Dr. Ruhi KALENDER <i>Türk Musikisi Makamlarında Geçki</i>	75
Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU <i>Hoca Ahmet Yesevî</i>	87
Doç. Dr. Mustafa ERDEM <i>Hıristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma</i>	133
Doç. Dr. Halis ALBAYRAK <i>Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı</i>	155
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR <i>Müvelledün'un Endülüüs Emevîleri Döneminde Kültürel Hayattaki Yeri</i>	175
Doç. Dr. İrfan AYCAN <i>Sakîf Kabilesi ve Tâif Şehrine İslâm Tarihi Açısından Bir Bakış</i>	209
Dr. Kamil ÇAKIN <i>Hadîs'in Kur'ân'a Arzı Meselesi</i>	237
Kitap Tanımı:	
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU <i>Abdurrazzâk b. Hemmân es-San'ânî "Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîz" Tahkik edip Notlarla Neşreden, ed. Doktor Abdu'l-Mu'tî Emin Kal'aci, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1991, I-II</i>	263

- Dr. İbrahim SARIÇAM Doç. Dr. Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Humâyûn ve Surre Alayları*, Sevinç Matbaası, Ankara 1991 (*Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İlmî Eserler* : 58) 271
- Dr. İbrahim SARIÇAM Doç. Dr. Sabri Hizmetli “İslâm Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)”, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1991, VIII + 241 S. .. 275

DİNDE MANTIKLILIK

Prof. Dr. Hüseyin ATAY

Kur'an'ın din mantığı ve felsefesi insanlar arasında olan ilişkileri düzenlemek ve onların esaslarını mantıklı ve tutarlı hale koyup devam etmesini sağlamaktır. Çünkü işler mantıklı, tutarlı ve birbirine uygun olarak birbirini destekleyici şekilde olmazsa düzen olmaz, biri öbürünü yıkar götürür.

Bunun için Kur'an önce ferd olarak insanı ele alıp onu iyi yetiştirmekle onun meydana getireceği bütünü, toplumu, iyi, düzenli, mantıklı, tutarlı, mutlu bir birlik meydana getirmesini amaçlamıştır. Kur'an'ın asıl gayesi budur. Bunu temin etmek hususunda hem ferd için hem de toplum için kurallar koymuştur. Bu kurallar fizik kanunları gibi birbirine bağlanmışsa da neticeleri ani ve zorunlu değildir. Onlar insanın hürriyetine ve seçim iradesine bırakılmıştır. Kur'an'ın düzeni, bu kuralların mantıkî sistemle işlemesine bağlanmıştır.

Mantığın en önemli bölümü, bir şeyin, gerçeğinin, hakikatının, mahiyetinin nasıl bilinebileceğine aittir. Bir şeyin gerçek değerini böylece tesbit etmek mümkündür. Bu, tarif etmekle elde edilir. Tarif etmek için, o şeyin şeyler arasında nerede, altta mı, üstte mi, arkada veya önde mi, içinde veya dışında mı bulunduğunu bilmek gerekir. Mantık, şeyleri, böylece sınıflandırır ve her şeyin değerini ve başkası ile olan ilişkisini, bulunduğu yere ve içinde bulunduğu sınıfa göre bildirir ve ona göre hüküm verir.

Kur'an, olumluları ve olumsuzları, yapılacakları ve yapılmayacakları, buyrukları ve yasakları, iyilikleri ve kötülükleri, çirkinlikleri ve güzellikleri, doğrulukları ve yanlışlıkları, karşılıklı ve dengeli, tutarlı, mantıklı, sebep ve netice bağlantısını ve her ikisinin hükümlerini ilkel halinde anlatmaktadır.

İşte Kur'an'da Olan Buyruklar

A- Namaz kıl, oruç tut, zekat ver, hacca git, doğru ol, âdil ol, adaletle emret, iyi davran, yardım et, sözünü tut, anlaşmayı yerine

getir, doğru söyle, görevi ehil olana ver, çalış, Allah uğrunda uğraşı ver, ilim öğren, ilme uy, düşün, aklını kullan, düzelt, ıslah et, ödünç ver, Kur'an oku, helâl kazan, tayyib olanı ye, Allahı hatırında tut, iyiliğe yardımcı ol, iyilik yap, iyi olanı buyur...

B- Kur'anın Yasakları:

Yalan söyleme, yalan yere şahidlik etme, haram yeme, ihanet etme, zulmetme, faiz yeme, iftira etme, adam öldürme, ahdını, verdiği sözünü bozma, kötülük etme, zina etme, hırsızlık yapma, koğuculuk yapma, fitne çıkarma, hak yeme, Allahı unutmama, içki içme, kumar oynama, kimseye zarar verme, kötülüğe yardımcı olma, kötülüğü engelle, kimseyi sömürme, kimseye hakkını yedirme...

Kur'an'ın buyruk ve yasaklarının büyük ve önemli bir kısmını burada hatırlatmış oluyoruz. Bunların hemen hemen hepsini, insan aklı ile de bilebilir ve bulabilir. "Kur'an'ın bunları anlatmasına ne gerek vardı?" diyenler çıkabilir. Bu soru yalnız Kur'an'a yöneltilmiş olmaz. Dinlerin hepsinin temel felsefesine yöneltilmiş olur ve Din felsefesi bu soruya cevap verir ve vermektedir.

Ancak biz Kur'an'dan bahsettiğimiz için bir iki cümlecikle bir açıklama yapalım. Bu soruya, Kur'an, evet, der. İnsanoğlu bunları bilebilir. Ancak bildiği halde yapmayabilir ve yapmadığı da görülmektedir. Kur'an bunların yapılması gerekenini yaptırmaya, yapılması gerekenlerin de önlenmesini sağlamaya gelmiştir. Kur'an siyasî, idarî, ahlâkî ve sosyal kanunların mantıklı, düzgün, sistemli çalışmasını onlara ceza veya mükâfat verileceğini bildirerek teminat altına alır. Ayrıca, insanın dinî ihtiyacını da karşılar. İnsanın ruhunu huzura kavuşturur. Ölüm endişesini içinden atar ve öldükten sonraki hayatını ve varlığını mutlu geçirmesinin garantisini verir. Kur'an, bunların yapılması halinde fazladan mükâfât, sevap vadeder. İnsanları buyruklarını yapmaya özendirir, teşvik eder ve yasaklardan uzaklaşmaya sevkeder.

Bu buyruk ve yasakları önemlerine göre sınıflamak, sıraya koymak düşünülebilir. Biz yukarıda onları gelişigüzel zikrettik. Sıraya dizmenin bir sakıncası şu olabilir: Sanki sırada olan yapıldıktan sonra ötekine geçilmesi gerekir gibi anlaşılabilir. Böyle bir anlayış yanlış olur. İnsan bunlarla hayatının neresinde, nasıl ve ne zaman karşılaşarsa o zaman onlara uymakla sorumlu olur.

Fakat, her zaman, her yerde her insanın karşılaşacak önemli olanlarını bilmesi ve onların dinde temel esas teşkil ettiklerini ve ağır-

lıklarını öğrenmesi lazımdır ki, aralarındaki mantikî, tutarlı ilişkiyi kurabilsin ve dengelemeyi yapabilsin.

a) Kur'an Okumanın Şartı Yoktur.

Kur'an okumak, dinin ilk ve en önemli farzıdır. Çünkü dini buyruk ve yasakları Kur'an anlatır. Dinin ne olduğunu ve ne olmadığını Kur'an bildirir. Dinî buyruk ve yasakların hangilerinin önemli olduğunu Kur'an belirtir. Herşeyden önce ve sonra, bilinmesi zorunlu olan Yüce Allah'ı Kur'an tanıtır ve öğretir.

Kur'an okumak Kur'an'ı anlamakla olur. O'nun için Kur'an'ı, Arap Arapçasından, diğer milletler de tercümesini kendi dillerinden okumalıdır ki, okuyunca anlasın. Kur'an'ı okumanın şartı yoktur. Her fırsatta, her durumda, yatarken, otururken, ayaktayken, abdestli abdestsiz, hayızlı, hayızsız okunur*. Okumak dinin en önemli buyruğudur. 'Kur'an'ı herkes anlamaz', demek saçmadır ve Kur'an'a düşmanlıktan başka birşey değildir. Kur'an'ı herkes kendi kültür ve tahsil seviyesine, hayat tecrübesine göre anlar. Çünkü Kur'an anlaşılacak kitaptır. Din ilimsiz olmaz. Bilmeden bir şey yapılmaz.

b) Dinin diğer önemli bir buyruğu, Yüce Allah'ı hatırlamak, hatırdı tutmak ve akla getirmektir. İşte bunu Kur'an öğretmektedir. "Rabbini, seni varedip büyüteni ve eğiteni unuttunca, hatırına getir, anımsa". Bu, Kur'anın emridir. Allah'ı zikretmek, anmak iki şekilde olur. Adını ve sıfatlarını dil ile "Allah" demek gibi. Diğer de O'nu ve sıfatlarını akla getirmek, anımsamak ve hatırdı tutmaktır. En önemlisi budur. Çünkü Allah'ın yüce adını dil ile söylerken bazan insanın aklı ve zihni başka yerde olabilir. Her zaman Allah'ı anımsayan ve O'nun huzurunda olduğunu düşünen kimse, Allah'ın emirlerinden dışarı çıkmaz. Dinin bütün buyruk ve yasaklarına uymayı kapsayan bu farz, dinin en önemli ve en büyük farzıdır. Allah'ı dil ile söylerken, en doğrusu onu sayıdan çıkarmaktır. Allah'ı sayı sayar gibi anmak çıkar yol değildir. Allah'ı anarken, zikrederken saymayı bırakmak doğru olan yoldur. Kur'an'da Allah'ı zikretmek vardır, ama sayısı yoktur. Sayı ile meşgul olmak, Allah'ı değil, sayıyı düşürür, anımsatır ve sayıyı akılda tutmak önem kazanır.

c) Helâlden kazanmak ve helâlden yemek de dinin en önde gelen farzlarından biridir. Öyle denmiştir ki, din bütünü ile helâl kazançtır ve helâlden yemektir. Bunun içine dinin bir takım farzları da girmektedir. Doğruluk, dürüstlük, işini iyi öğrenip, iyi yapma gibi.

* Bkz. Hüseyin Atay, *Kur'an ve Temizlik*, E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, yıl 1985.

Helâlınden kazanç elde etmenin yolu, insanın toplumdaki işlerini en doğru ve dine uygun bir şekilde yürütmesine, ayarlamasına, işini çok iyi bilmesine, bildiği gibi yapmasına, kimseye yanlış ve haksız muamele etmemesine ve kötü davranmamasına bağlıdır.

Ayrıca helâlınden yemeye ve harcamaya da dikkat etmelidir. Helâlınden kazanır ama haram yiyebilir, içebilir. Zekâtını vermezse kazancına haram karıştırır, içki içerse haram içmiş olur. İsrâf ederse, gereksiz yere harcar, alıp döker, atarsa harama harcamış olur. Öyle ise hem helâlınden kazanmak, hem helâl yere harcamak şart ve farzdır.

1- Namaz kılmak farzdır. Kur'andaki farzlar, yani buyruklar, yapılması kesin, zorunlu işler anlamındadır. Bunlar içinde faydası, hikmeti ve felsefesi gösterilen farz yalnızca namazdır denebilir. Onun için namazın mantığı, gösterilen o hikmete ve faydaya bağlanmıştır. Namazın faydası, insanı fuhuştan ve nefret edilecek şeylerden korumasıdır. Namaz kılan kimse, fuhuş ve iğrenç şey işlemez. Namazın mantığı budur. Namaz kılanın bunları işlemesi, din mantığına, Allah'ın koyduğu namazın mantık kaidesine aykırı düşer.

Bu şuna benzer: Matematikte bir denklemi çözmeye çalışan kimse, denklemi çözenin kurallarına aykırı hareket edecek olursa, doğru sonuç elde edemez. Aynı bunun gibi namaz kıldığı görülen kimse de fuhuştan ve iğrençlikten uzaklaşmıyorsa, namazın faydasını elde edemiyor ve görevini gerçekten yapamıyor, demektir. Nasıl denklemi çözmeye çalışıyor gözükiüp de denklemi çözmüş olmuyorsa, namaz kılar gözükiyor, ama gerçekte kılıyordu.

Kur'an'da fuhuş ve münker kelimeleri geçmektedir. Bunlar büyük ve küçük günahları ibtiva eder. İleride bunları açıklayacağız. Namazın, işte böyle şekil bakımından belirlenmiş bir ibadet ve dine bağlılığın bir simgesi olması, bütün aşırı, büyük ve küçük günah ve dini tutarsızlıkların ve mantıksızlıkların önüne geçilmesini sağlamak için farz kılınmıştır. Evet, bir denklem, kaidelerin hepsine uyularak işlem görürse doğru netice verir. Verdiği netice kesindir. Şaşmaz ve de gecikmez. Ama namaz böyle değildir. Namazın namaz olması için bütün şartlar yerine getirilmiş olarak kılınırsa namaz kılınmış olur. Fakat istenilen neticeyi vermeyebilir. Matematikteki gibi, neticeyi vermesi kesin ve âni değildir. Namazın neticesi fuhuştan ve münkerden kaçınmak ve uzak durmaktır. İnsan namaz kıldığı halde bunları işleyebiliyor. Çünkü nasıl namaz kılması iradesine bağlı ise bunlardan sakınması da ayrıca yine iradesine bağlıdır. Bunun için namazdan sevap alacağı gibi bunları

terketmesinden de ayrıca sevap alacaktır. Ancak namaz, onu, bunları terketmeye sevketmiyorsa, namazın, şekli sorumluluğundan kurtulmuş sanılır. Fakat onun ruh eğitimine erişmemiş durumda kalır, şeklen müslüman sayılır.

İşte müslümanlar, emirleri maddi ve manevî yönden gerçekleştirmiş olsalar, İslâm dünyası her açıdan ve her sahada en ileri bir toplum olur. Kurallarının birine bile uymadığı zaman doğru sonuç vermeyen matematik denklemini çözemeyen gibi, şeklen namaz kılanlar, en açık ve belirli din sembolünün faydasızlığını ve gereksiz olduğunu tutumlarıyla etrafa yayıyor ve din aleyhine propogandaya sebep oluyorlar. Çünkü mantıksız olduklarından dinde mantıklılığı da küçümsüyorlar ve toplumdaki diğer işlerinde de mantıksızlık devam edip gidiyor. Namaz gaye değil, insanı eğitime vasıtasıdır. Namaz gaye olunca, eğitim vasıtası olmaktan çıkmış ve insanı Allah'a bağlamaktan uzak düşmüştür.

2- Namaz kelimesinin Arapçası "Salat"tır. Kur'anda *salat* kelimesinin çeşitli türevleri kullanılmıştır. Bu kelimenin Arapça'daki kök manası; dua etmek, yalvarmak, yakarmak, övmek, iyiliğini ve mağfiretini dilemek, rahmet etmektir.

Aslında namaza da *salat* denmesi, anlamında yalvarma, yakarma ve dua bulunmasından dolayıdır. Dua etmenin yeri, yurdu, zamanı ve şekli yoktur. Kur'anda her zikredilen *salât* kelimesi namaz kılmak anlamında değildir. Dua etmek, Allah'tan mağfiret dilemek, O'na yönelmek ve yakarmak anlamında olduğundan, her dua eden *salât*'ın bu anlamını yerine getirmiş olur.

Namaz hakkında Hz. Peygamber'e isnâd edilen hadislerin bir kısmına ekler, ilaveler, uydurmalar yapılmış olduğundan onlara şüphe ile bakılmaktadır. Yani onları Hz. Peygamber'in söyleyip söylemediği kesinlik kazanmamıştır. Bunların bir çoğu da farz namazların dışında kılınan nafil ve sünnet namazlar, ile ilgilidir.

Doğrusu şu ki, nafil namaz kılmak caizdir. Ama bu bir kurala, yere, zamana bağlı olmamak şartıyladır. Yapacak hiç bir iş olmadığı ve zamanı, yeri müsait olduğunda nafil namaz kılmak, sünnet kılmak uygun olur. İlk zamanlarda müslümanların yapacakları fazla bir şey bulunmamasından dolayı, zamanı boşa harcamamak için, en iyi ve güzel iş, şüphesiz nafil, sünnet kılmaktır. Şimdi nafil ve sünnet kadar belki onlardan daha önemli farz sayılacak işleri yapmak daha çok sevap kazandırır ve insanlara pek çok fayda sağlar. Okumak, yalnız hoca ve öğrenci için değildir. Herkes kendisini yetiştirmek, mesleğinde ilerlemek zorun-

dadır. Bu, dinin emridir ve farzdır. Bundan bütün insanlar ve toplum istifade edecektir. İşte dindeki buyrukların ve farzların mantığı budur. Böyle düşünmek ve yapmak din mantığıdır.

e) Oruç, dinin farzlarından olup, insanın maddî, bedenî ve ruhî eğitimini ve terbiyesini amaç edinir. Bunun mantıklı sonucu insanı dinin diğer emirlerine ve yasaklarına uymaya hazırlamasıdır. Oruç tutan kimse, bunları yapmıyorsa din emirlerinde mantıksız davranıyor demektir. Bu suretle cruç tutması onu terbiye etmediği için dinin gayesi gerçekleşmiyor. Boşuna aç kalmış oluyor. Çünkü dinin diğer emirlerini yerine getirmiş olsa, hepsinde kazançlı olan kendisi olacaktır. Oruç gayesine ulaşmayınca ne oruçtan istenen kâr elde edilebiliyor ve ne de orucun sebep olacağı diğer ibadetler gerçekleşiyor. İşte mantıksızlık bir yerde başlayınca başka yerde de zararı görülüyor. Bir dinî farzın ifası gayesine ulaşırsa, o gaye dinin başka bir farzının ifasına sebep oluyor. Bunun mantıklı tabiri şöyle oluyor: Dini bir farz ifa edilince olumlu bir netice elde edilmiş ise o netice başka dinî bir emrin netice vermesinin öncüllerinden birini teşkil eder ve böylece öteki dinî emir de olumlu netice verir. Onun olumlu neticesi, bir diğer emrin öncüllerinden birini teşkil eder ve böylece sürüp giderek dinin bütün emirleri yerine gelmiş olur. Böylece, insan da, Yüce Allah'ın istediği tam bir insan-ı kâmil olur.

f) Zekât vermek İslâm dininin önemli farzlarındanıdır. Bunun önemi haram yememekte yatmaktadır. Zekât, Kur'an'da sarfedileceği gösterilen yerlerin ve kimselerin hakkıdır. Zekâtını vermeyen kimse, başkasının hakkını yemiş olacağı için, hem haram yemiş hem de başkasının hakkını vermediği için, emanete hıyanet etmiş olur. Zekât topluma aittir. Zekât vermeyen, toplum suçu işlemiş ve insanların hakkına tecavüz etmiş olacağı için de büyük günah kazanmış ve Allah'ın toplum için koyduğu kanuna isyan etmiş olur. Yüce Allah tövbeleri kabul eder ama Allah ancak kendisine karşı yapılmış olan suçları affeder. İnsanların haklarına taalluk eden bir günahı, o insanların affından sonra affeder. İnsanların hakkı ödendikten sonra, onu zamanında vermemele Allah'ın emrine muhalefet edilmiş olmasından dolayı gelecek cezayı ancak tövbe ile affeder. Borcunu ödmeden tövbe etmiş olsa, git borcunu öde, ondan sonra af dile ki, hakkı geciktirdiğinden dolayı özür dileyebilesin?

Müslümanların ihmal ettikleri en önemli farzlardan biri olan zekâtın ödenmesi ve miktarının, bin dörttyüz sene sonra değişen günümüzün şartlarına ve hayat standartlarına, malların çeşitine göre yeniden, yeni fakihler tarafından tesbit ve tayinine ihtiyaç vardır. Fakat zamanımıza

göre çok basit olan fıkhıdaki tariflere göre bile müslümanlar zekâtlarını ödememektedirler. zekâtı ödenmeyen servete haram karışmış olur.

Zenginlerin zekât vermesinin felsefesi, servetin ve paranın oluşum felsefesidir. Zenginlerin kendi zekâ ve kurnazlıklarıyla zengin olduklarını iddia ederek kimseye borçlu olmadıklarını söylemeye hiç bir hakları yoktur. Onlar toplum içinde zengin olmuşlardır. Toplum ise dağda, bayırda, köyde, kentte yaşayan kör, topal, sakat, kötürüm, sağlam, sıhhatli, kadın erkek, genç ihtiyardan teşekkül etmektedir. Bunların hepsinin, zengininin servetinde hakkı vardır. Bu hak, hem Allah'ın kanununa hem de beşer kanununa göredir. Bu hakkı inkâr eden zenginleri ayrı ayrı, birer ıssız adaya sürmeli. Bakalım orada para kavramı olacak mı? Olacaksa oraya gitsinler, istedikleri kadar zengin olsunlar, o zaman kimseye bir borçları olmaz.

Zekâtını vermeyen dinî görevini yapmadığı için, insanların gözlerinde nakıs ve günahkâr, haram yiyen müslüman durumunda olması lazım gelir. İnsanlar nasıl namazını kılmayan bir müslümana namaz kılmayan biri olarak bakıyorlarsa, zekâtını vermeyenlere de iki katı bakmaları gerekiyor. Namaz kılmayanın topluma doğrudan bir zararı yoktur, ama zekât vermeyenin topluma doğrudan zararı dokunmaktadır. Hakları olan insanların işleri, güçleri, dinî ve toplum görevleri aksamaktadır. Bunların suçlusu zekâtını vermeyenlerdir. Dinin mantığı bunu gerekli kılar. Dinin mantığına riayet etmeyen, mantıksız ve çarpık bir din sâliki olmaya mahkumdur.

g) Kur'an-ı Kerim, adâletin üzerinde ciddî bir şekilde durmakta hatta, Hz. Muhammed'e adaleti gerçekleştirmek için özel emir verildiğini ifade etmektedir. Ayrıca bütün insanlara adil olmaları ve âdilâne davranmaları emir buyurulduğu gibi Kur'an'da üzerinde çok durulan ve iyi insan ölçütlerinden biri, belki de teki olan Allah'a saygılı olma, Allah'ı sayma diye Türkçeleştirebileceğimiz "müttaki olma"nın sonucu veya sebebi adaletli olmaktır. Bu gösterildiği gibi Kur'an'ın ortaya koyduğu bir mantık sistemidir.

Müslümanlar, Allah'ı saymayı, yani müttakî olmayı yanlış anlamaktadırlar. Onlara göre müttakîlik, çok nafîle namaz kılmak, oruç tutmak gibi şekli ibadet yapanlara verilmektedir. Oysa Kur'an-ı Kerim, adaletli olmanın, takvaya, Allah'a saygılı olmaya en yaraşır nitelik olduğunu ifade etmektedir. Nafîle namaz gibi şekli ibadetlere kendini verenlere—sırf bu işlerinden dolayı—müttakî demek genellikle yanlışır. Çünkü Allah'ın emrettiği adaletle hareket etmedikleri görülmektedir.

Daha doğrusu bir kimse, kendini farz namazlardan sonra adil olmaya verse, işte o zaman müttakî olmaya en çok yaraşan kendisi olacaktır.

Adalet ile takva arasında Kur'an, mantıkî bağı kurmuştur. Müttakî olan adil olmalıdır. Adil olan müttakî ve takva sahibidir. İnsanlar, adil olmayana takva sahibi dememelidir. Takvanın en bariz görüntüsü ve işlevi adil olmakla ortaya çıkar.

Adalet "Idl" kökünden türer ve denk demektir. Hayvana vurulan yüklerden—sağ ve sol—her birine denk, eş, eşit yük anlamına da "Idl" denir. Adalet, adil, adilâne bu kökten türetilmiştir. Bunun için adalet denkleme, denkleştirmek, eşitlemek demektir. Matematikteki denkleme de aynı kökten muadelet, diploma denkliğini yapmaya da muadelet veya "Ta'dilu's-Şehâde" denmesi bu kökün anlamından kaynaklanmaktadır.

İnsanın aile içinde, ferd veya aile reisi olarak, toplumda, insanlarla beraber görevinde, resmî, gayr-i resmî mahkemede hakim olarak, okulda müdür, öğretmen olarak, kısaca nerede olursa olsun dengeli, adaletli davranması, muamelede bulunması, hiç kimsenin hatırına bakmadan kendi yakını, dostu, ve arkadaşı olmasına bakmadan adilâne hareket etmesi dinin en önemli bir farzıdır. Herkesin hakkını araştırıp hakkı sahibine vermek, dinin saydığı en büyük ibadettir. Namaz kılmak buna vasıta ve namazdan önemlidir.

İnsanları çalıştıranların, ister şahıs, ister özel, ister resmi müesseseler olsun, günün şartlarına göre emeğinin karşılığını vermeleri adaletin gereği ve Allah'a saygılı olmanın neticesidir. Böyle yapmayan hem Allah'a saygısızlık hem de iş görene haksızlık yapmış olur. Aynı işe aynı ödeme olacağına göre işi yapan kişiler arasında tanıdık ve dost olmaktan ya da ülküdaş olmaktan başka bir özelliği olmayana fazla ödeme yapmak, belki de başka artık özelliği olana daha az ödemede bulunmak, adaletten ayrılma ve Allah'a saygısızlık sayılır insana ve topluma zulm olur.

Denebilir ki, İslamın bütün emirlerinin toplandığı merkez nitelik, adil olmaktır. Diğer, bütün emirler, farzlar ve nâfileler, bu sıfatı insanlara kazandırmak ve onları bunu gerçekleştirmek için terbiye etmek ve tabi tutmaktır. Ama görülüyor ki, İslam dünyasında, öteki emirlere, farzlara, az, çok doğru, yanlış, riyah, riyasız uyanlar bulunddu halde buna uyan ne kadar azdır!

Kur'an-ı Kerim adaleti emretmenin yanında adaletle ilgili, onun teferruatına ve uygulamasına ait, onu tamamlayan veya adaletin uygulanması sayılan doğruluğu, verilen sözü tutmayı, vefalı olmayı, iffetli olmayı da emretmiştir. Bunlar birbirinin sebebi veya neticesi olarak bir sistem olarak İslam ahlak ve hukuk düzenini meydana getirirler.

Bunlardan birine aykırı hareket etme ve birini bozma, öbürünü de etkiler, onu bozmuş olacağı için iyi netice vermez.

Mesela doğru olmayan kimsenin adil olması düşünülemez. Doğru olmayan iffetli sayılmaz. Sözünü tutmayan doğru dürüst olmadığı gibi adil de sayılmaz. Adil olan hem doğrudur, hem iffetlidir ve hem sözüne, ahdına bağlıdır. Bu kavramlar birbirini bütünler.

İşte, müslümanlardan, bu kavramları ve kelimelerin anlamlarını gereği gibi kavramadıkları ve aralarındaki mantıki ilişkiyi düşünmedikleri için—çünkü mantığa düşmandırlar—mantığa ve tutarlı düşünmeye düşman olduklarından, mantıklı düşünme beklenemez. Herhangi abartılmış, dine sokulmuş bir fikri, dinde asıl olan bir fıkide dayanarak reddetmek, çürütmek ve yanlış olduğunu ortaya koymak isteyene, ilk söylenilecek söz ve gösterilecek tepki, onu, mantıkla hareket etmekle itham etmek ve akıl yürütmekle suçlamaktır. Aklı suçlamak, mantığı itham etmek için, başka bir insanın sözüne dayanmaktan ve onu şaşmaz otorite kabul etmekten başka bir delil ileri süremezler. ona ihtiyaç da duymazlar. Aklı ve mantığı saf dışı bırakmak, Kur'anı tümünden inkârdır.

İnsanlar mantık kurallarına riayet etmedikleri zaman, mantıksızlığa düşüyorlarsa, dindarlar da dinin mantığına riayet etmediklerinden dinde mantıksızlığa, dinsizliğe düşüyorlar, dolayısıyla günaha giriyor, münafık ve iki yüzlü oluyor ve ahlak dışı davranıyorlar.

İyi bir müslüman olmak için mantığı iyi bilmek, sebep ve netice arasındaki ilişkiyi iyi tespit etmek ve ona göre davranmak gerekir. Dindeki mantıksızlık kadar, küçük düşürücü birşey az bulunur. Diğer sahalardaki mantıksızlık, insicamsız, tutarsız iş yapmak anlamındadır. Dinde tutarsızlık hemen göze çarpar. Müslüman, din mantığına göre hareket etmek zorundadır. İyi bir müslüman mantıklı olan, tutarlı davranan ve işi sözüne, sözü işine ters düşmeyen insandır.

Buraya kadar dinin “yap”! dediklerine örnekler verdik. Şimdi dinin “yapma” dediklerine geçelim.

B. Dinin yasakları arasında tutarsızlık veya mantıksız uygulamaların nasıl meydana geldiğine ve mantıklılığın nasıl olması gerektiğine değinmek, din mantığının konusudur. Önce şu iki kavramı anlamak lazımdır.

1- Fahşa (fuhş).

2- Münker.

1- Fahşa kelimesi Kur'an'da geçmektedir. Bazen “fahişe” bunun çoğulu fevahış olarak da Kur'an'da geçer.

Fahişe, fahşa sıfatlarının kökü fuhştur. Fuhş, miktarını, ölçüsünü aşan, aşırı giden herşeye denir. Bunun diğer bir açıklaması, bu ölçüsünü aşma ve aşırı gitmenin şartı, iğrenç ve tikslenme yönünde olmasıdır. Hakka, doğruya, ölçüye akla ve ilahi kanuna uygun olmayan herşeye, her hangi birşeye fahuş, fuhş denir. Allah'ın yasakladığı herşey fahişe kavramı içine girer. Çirkin olan her türlü söz veya işe, davranışa fahişe denir. Pis, iğrenç, ölçüden aşırı olan, ölçüsüz, iffetsiz, fuhuş, yakışksız ve yakışmaz söz ve işlere fahişe, fuhş ve fahşa denir. Pek çirkin günah, haddini, sınırını aşmış, çok çirkin söz ve fiile denir. Fahiş söz Türkçede de kullanılmakta, ölçüyü aşan, aşırı, çok fazla, ahlâka ve törelere aykırı olan söz ve davranışa ad olur. Fuhuş, taşkınlık, aşırı davranış, gayri meşru ve kanunsuz cinsi münasebette bulunma. Aşırı derecede çirkin ve layık olmayan, büsbütün yolsuz, hiçbir şekilde doğru görülemeyen söz ve iş. Fahiş fiyat, aşırı, insafsızca fiyat anlamında kullanılır.

Sözlük anlamını açıkladığımız fuhuş, fahiş, fahişe kelimelerinin bu anlamları geçerlidir. İşte Kur'an-ı Kerim, bu kelimelerin gösterdiği, kapsadığı ve içine aldığı her sözü ve her işi reddeder, onun meşru, kanunî olmadığını kesinkes bildirir ve Yüce Allah'ın bunları emretmesinin düşünülemediğini, tersine Allah'ın onları kesin surette yasakladığını öğretir.

Sözlük manasından da anlaşılacağı üzere her türlü çirkin, uygunsuz, yakışksız, münasebetsiz, gayri meşru söz ve fiil bu kavramın içine girmektedir. İslamda en büyük günah ve çirkin işlerden sayılan zina ve homoseksüellikten başlar, herhangi bir kimseye yakışık almayan bir sözü söylemeye kadar, bu fuhuş ve fahişe sözünün manası uzanır. Fiyatın aşırı, fazla olması, büyük günaha girer. Çünkü haksız kazanç sayılır. Haksız kazanç haramdır, fuhuştur.

Yukarıda namazın, Allah'a yakarmanın ve yakın olmaya çalışmanın, insanı fuhuştan, fahişelikten, çirkin söz ve işten alıkoyacağını bildiren âyetin içerdiği mantıkî netice şudur: Namaz iyi ve güzel birşeydir. Fahişelik kötüdür. İyi ile kötü bir arada bulunmaz. İkisini bir arada bulunduran ve yapan tam, sırf, arı ve temiz bir insan olma niteliğini kaybeder, mantıksız olur, dinde mantıksızlığa düşer. Namaz kılıp kötü çirkin iş yapan gibi.

2- "Münker" kelimesi de Kur'an'da geçmektedir. Bu kelimenin kök manası da şöyledir:

Münkerin kökü, nekre, nükr, inkâr'dan gelmektedir. Nekre, nükr, inkâr bilmenin, tanımanın zıddı ve karşıtı bir anlam taşır. İnkâr etmek,

itiraf ve kabul etmemek, bir sözün veya işin vuku bulduğu gibi olduğunu inkâr etmek ve tasdik etmemektir, doğru olduğunu tanımamaktır. Bu münkerin karşılığı maruf (bilinen), tanınan, kabul gören, itiraf edilen ve doğruluğu tasdik edilen söz veya iştir. Kur'an bundan dolayı bu iki kelimeyi karşıt olarak yanyana kullanır.

Kur'an'ı anlamının en önemli, gözönünde bulundurulması gereken, iki temel yöntemi şunlardır: Bunlardan biri, Kur'an'ın kullandığı kelimelerin semantik manasını tespit ve tayin etmektir. Bunlardan başka yöntemler de vardır. İkincisi Kur'an'ın o kelimeye yüklediği yeni manayı tayin ve tespit etmektir. Bu ikinci manayı tespit etmede şu üç nokta ışık tutabilir.

- a) Kelimenin semantik manası (bu birinci yöntemdir).
- b) Kelimenin kullanıldığı yerde kendisinden kastedilen amaç.
- c) Kur'an'ın diğer ayetlerinden veya Kur'an'ın bütününden esinlenilerek anlaşılan bir manânın kelimeye yüklenmesi.

İşte münker kelimesi de bu yollarla manâlar yüklenebilir. Bunlar her kelime için doğru kurallardır. Münker kelimesinin semantik manasına biraz daha açıklık getirmeye çalışalım. Bu, inkar tanınmaz ve kabul edilmez olan şey anlamında olarak, yapılan bir işin veya söylenen bir sözün sağduyu sahibi, makûl insanlarca kabul görmeyen, itiraf edilmeyen ve inkar edilen şeydir. Bu semantik ve etimolojik anlam bile insana, birçok şey anlatıyor. Burada ölçü alınan insanın sağduyusu, sağlam bilgisi ve ahlâkî tutumudur. Bu kadarı, bütün insanlarca müşterektir.

Bunun üzerine eklenecek anlam, her toplumun kültürü, dinî inancı ve tarihî geleneğinin katacağı manadır. Bu katılacak mânânın ölçüsü ve doğruluk derecesi, insanlık ölçüsü olan sağduyuya ve akla uygun olmasıdır.

Ancak Kur'an'ın ekleyeceği anlamın Kur'an'ın tüm felsefesine ve amacına uygun bir manâ olacağını Kur'an açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü Kur'an'ın iyi ve kötüyü ayırtetme hususunda açıkça belirttiği ölçü, Allah'ın emir ve yasaklarıdır. Çünkü Allah hikmet sahibidir ve hikmetle emreder. Kur'an, insanın sağduyusunu esas aldığına göre Kur'an'da olan Allah'ın emirleri ve yasakları hem akla hitap eder hem de makûldür. Buna göre, münker Allah'ın yasakladığı şeydir. Allah'ın yasakladığı şey de münkerdir: İnkâr edilmesi gereken şeydir.

Münker ile fahşa, fuhuş arasında—her ikisini de Allah'ın yasaklaması bakımından—fark yoksa da kelimelerin etimolojik ve kökleri

bakımından anlam farkı bulunur. Her ikisi de gayede birleşir, her ikisi de Allah'ın yasaklarından kaçınmayı ifade eder. Ancak fuhuşta çirkinlik ve tikslenme ve iğrenme sözkonusudur. Münkerde ise reddetme, tanımama, itiraf etmeme ve kabul etmeme, tepki ile karşılama anlamları hakimdir. Münker, insan aklının, tabiatının ve havsalsasının kabul edemeyeceği şeydir.

Bu iki kelime fuhuş ve münker, Allah'ın bütün yasaklarını kapladığı gibi, Allah'ın emirlerine karşı gelmeyi de tazammun eder ve dolaylı olarak ihtiva ederler. Allah'ın emirlerine karşı gelmek, onları inkar etmek, tanımamak, benimsememek sayılır. Diyelim, zekat vermek, adalet yapmak Allah'ın emridir. Bunları yapmayan münker irtikab etmiş olur. Bunların her ikisi yani fahşa ve münker bir yerde birleşebilirler, Zina, hem fahişeliktir ve münkerdir, hem çirkin, iğrenç ve hemde kötüdür. Ama hırsızlık münkerdir, fakat çirkin olmayabilir. Adam öldürmek de münkerdir. İnkâr aklın işidir, fuhuş psikolojik duygu ve gönül işidir.

Burada münker ve fahişe olan büyük günahlara örnek verelim ve aralarında mantıkî bağı göstermeye çalışalım.

1- Kur'an'da zinaya, fahşa yani fahişelik dermiştir. Türkçe'de de fuhuş ve fahişe kelimeleri zina anlamında kullanılmaktadır. Kur'an zina eden kadın ve erkeği eşit tutmuş ve her ikisine aynı cezayı kesmiştir. Oysa Kur'an'ın bu eşitlik hükmü müslüman toplumlarında bile kadının aleyhinde işlemektedir. Zina eden kadına fahişe, dendiği halde zina eden erkeğe fahişe denmemektedir. Oysa aynı fuhuşu ikisi işlemiştir. Toplum ikisine de dinin dediği gibi fahişe demelidir. Dinin yalnız mantığı değil, kendisi bizzat açık hüküm vermektedir. İşte toplum ve müslümanlar kendi dinlerinin gereğine ve mantığına bu kadar ters düşmektedirler. Erkeğe de orospu denmiş olsa, orospuluk yapmaktan vazgeçme ihtimali çok olur veya en aza indirilir. Dinde mantıklı olmanın faydası, hem şahsa hem toplumdur. Zaten din toplumun düzeni için gelmiştir. Toplum olmazsa, düzeninde de sözkonusu olmaz. Toplumda düzen en az iki kişinin bulunması zorunludur ki, ikisinin düzenlenmesinden ve tertiplenmesinden düzen doğsun.

2- Hırsızlık yapmaya Kur'an ağır ceza vermiş ve bunda da kadın ve erkeği eşit tutmuştur. Hırsızlık her toplumun kötülediği ve insanın öz hakkına tecavüz sayılan bir hareket ve fiildir. Müslümanlar hırsızlığa Kur'an'ın verdiği cezayı ağır görmüş olmaları lazım ki, onu çok dar bir tarife sıkıştırdılar. Günümüzde olan suistimaller, devlet malını kaçıran

ve zimmetine geçirenlere de teşmil edecek şekilde tekrar tanımını gözden geçirmek gerektiği gibi, Kur'anın verdiği cezayı da harfi manasına değil, gayesine göre anlamaya çalışmalı ve ona göre uygulamaya gidebilmesi gündeme gelmelidir.

Hırsızlık, hiçbir insanın tasvip etmeyeceği, tanımayacağı, doğru bulmayacağı birşeydir. Kur'an da onu bunun için yasaklamıştır. Hırsızlıkta hem aşırı gitme, başkasının malına tecavüz etme hem de haram yeme biraraya gelmektedir. Bir şahsın malı için böyledir. Devlet malını çarçur etmek, zimmetine geçirmek, başkasına fazla harcamada bulunmak ve ödeme yapmak, sonra tutup aradaki farkı bölüşmek, hem hırsızlık hem de emanete hiyanete girer. Bunlar, hırsızlığın kapsamına girer ve aynısının cezasını yer. Devlet malını çarçur etmek ve paylaşmak çirkin bir hırsızlıktan başka ne olabilir? Devlet malında, fakirin, yoksulun, körün, topahn, sağırın hakkı vardır. Onların hakkını yemek hem münker, hem fahişelik, hem kötü, hem de çirkindir. Öyle ise hırsızlık, başkasının malını, haberi ve rızası olmadan alıp yemek ve kendisine harcamaktır. Eğer hırsızlık kavramının kapsadığı mana mantıklı olarak düşünülüp anlaşılrsa, bir günahın başka günahlara nasıl sebep teşkil ettiğini görür ve bir günahattan dolayı birçok yan günah işlemenin mantıki sonucunu anlar ve kavrarsa, mantığını kullanmaya çalışır.

3- Kur'an-ı Kerim'in zulmü ve zalimleri lanetlemesinin sebebi zulmün, insan toplumuna yaptığı zararın büyüklüğünden dolayıdır. Zulmün ne kadar büyük günah ve yıkıcı bir iş olduğunu şundan anlamalı ki, bir münkerlik yapıldığı zaman, yapana günah ve ceza terettüp ettiği halde, zulüm meselesine gelince, yalnız zulmedene değil, kendisi fiilen zulme karışmadığı halde, yalnız gönlünden zalimi tasdik eder, ona gönül verir ve meylederse, ona da ateş azabının degeceğini Kur'an açıkça ifade etmektedir. "Zulmedenlere, haksızlık edenlere gönül vermeyin. Yoksa ateş size de değer. Allah'tan başka dostunuz olmadığı için de yardım da görmezsiniz." (Hud 11/113). Sadece gönlünden zalime meyil duyması ile azaba uğratılacak yalnız bu günahdır. Bu da zulmün büyük bir günah olmasının ve onu önlemenin ne kadar önemli olduğunun ifadesidir.

Zulmün etrafında örülen mantık sisteminde, onun münkerliğini ve çirkinliğini anlatmak için kullanılan yan cümlecikler ve önermeler şunu ifade ediyor. Zalime ve ona gönül verene Allah yardım etmez. Bu çok büyük bir tehdittir. Diğer günahlarda, münker ve yasaklarda böyle bir tehdit bulmak zordur. Demek, zulmün dışında olan günahlara

Allah yardımcı olabilir”in anlamı, “Allah onları affedebilir”dir. Başka bir iyi iş yapar, yanlışlığını affettirir. Ama zulümde ise, ancak onu kaldırdığı zaman günahından kurtulabilir. Zulme meyletmekle yaptığı zararı böylece öder ve zalime olan desteğini çeker ve gönlünden ona düşman olursa, kendini affettirebilir. Zulmün ne olduğunu iki kelime ile ifade edelim. En büyük günah Allah’a ortak koşmaktan başlar, en küçük bir haksızlığa kadar zulmün içine girer. Haksızlık hangi derecede olursa olsun derecesine göre zulüm sayılır.

4- Yalan söylemeyi Kur’an şiddetle reddetmekte ve yasaklamakta olduğu gibi yalancılara lanet edilmesini öğütlemektedir. Yalan bütün kötülüklerin ve çirkinliklerin anası sayılabilir. İnsan bir kötülüğü ve fenalığı yaparken önce aklına, yalan söyleyerek onu örtbas edebileceğini veya başkasının üzerine atabileceğini koyar ve sonra onu işler. Ayrıca yalan sözler taşıyarak başkalarının arasına düşmanlık koyar ve insanları birbirine kırdırır. Aldatmak da yalan söylemekten başka birşey değildir. Aldatmanın çeşitleri, yalanın çeşitlerini teşkil eder. Yalanın en çok aldatan yanı, doğru ile karıştırılarak, doğruluk süsü ve giysisi verilerek söylenen yalandır. Buna, hakka batıl elbisesi giydirme denir. Şu aldatmaca yalana bakın.

Kârı içinde olmak kaydıyla, yüz milyona satması gereken dairesini “aylık kirası iki milyon liradır, ben kiralarım” diyerek iki yüz milyona dairesini satar. Sonra bir seneliğine daireyi kiralar ve yirmidört milyon lira ahıcıya öder. Bir sene sonra daireden çıkar. Ama kazandığı fazladan yüz milyon liranın sadece yirmidört milyonunu vermiş olur ve kendisine yetmişaltı milyon lira fazladan kalır. İşte bu para haramdır. İşte aldatan yalan, hakkı batıla karıştırmak. Buradaki yalanın ve haram kazancın zararı sadece daireyi alana değil, bütün toplumdur. İktisadi ve ticari hayatadır. Bütün ticaret piyasasını altüst eder. Etkisi kadar günah kazandığında şüphe yoktur. İşte kötülüklerin günahları, böylece sebep oldukları kötülüklerle de şamil olarak artar. Bir kötülüğün, kendi çapı kadar günahı olduğu gibi sebep olduğu başka kötülüğün de günahını kazanmış olur. Bu yalnız din mantığı değildir, sosyal ve diğer kanunların mantığı da böyledir.

5- Kur’an’ın zikrettiği büyük günahlardan ve yasaklardan biri de fuhşun müslümanlar arasında yayılmasına önayak olmak, canla başla çalışmak ve bunu severek, propaganda yaparak, reklam ederek başarıyla yürütmeye uğraşmaktır. Bu esas çok kimse tarafından ihmal edilmekte ve sanki Kur’an’da böyle bir yasağın hem de alçaltıcı bir azabla tehdit edilen münkerin bulunmadığını bilmemezlikten gelinmektedir.

Kur'an'da bir insanın günah işleyebileceği ve hemen peşinden tövbe ettiği takdirde affa uğrayacağı zikredilmektedir. Bu, Kur'an'ın ileri sürdüğü ilkesi ve din mantığıdır. Ama, kendisinin veya başkasının yaptığı bir fahişeliği ortaya vurur ve onu seve seve ve özendire özendire anlatır ve yayarsa, işte ona alçaltıcı, aşağılayıcı bir azap vardır. (Nur 24/19) Ayrıca işin içine de iftira ve aşırı mübalâğa katıyorsa, daha kötü bir duruma da düşmektedir.

Kur'an ancak kendisine zulmedilenin ve haksızlık yapılanın şikayette bulunabilmesine ve kendisine yapılan zulmü anlatabilmesine izin vermektedir (Nisa 4/1481) ki, böylece zulmedenin zulmüne engel olunsun.

Kur'an'ın fahişeliğinin, en kötüsü olarak zinayı zikretmesi çirkinliğin önemini belirtir. Kur'an, insanın sağlam, maddi ve manevi bir yapıya sahip olmasını teminat altına almak için zinayı, fuhşun en kötüsü saymıştır. Zinanın yaygın olduğu bir ailede ve toplumda çocuklar iyi ve insanca, sağlam bünyeye ve karaktere sahip olarak yetişemezler. İşte bir kaza olarak vuku bulan bir zina kimseye duyurulmadan tövbe etmekle affa uğrayabilir. Ama onu yaymak ve herkese şirin göstermek asıl zinayı yapmasa bile bu günah, zinayı da aşkın ve çirkinlerin en çirkinini bir işi işlemiş olur. Hele günümüzde zina yaptığını kendini överek yayması, yayına vermesi artmıştır. Bu, toplum kanseridir.

Dinin emir ve yasakları mantıktaki kıyasın öncülleri ve istidlallerin sebep ve sonuçları gibi birbirine bağıdırlar. Bir emrin yerine getirilmesiyle onun sebep olacağı iyi ve güzel sonuçlara da etkisi olacağı için ve diğer bir deyimle iyi sonuç vermesi için emirler verilmiş ve farz kılınmışlardır. Eğer iyi ve amaçlanan sonucu vermiyorsa, yerine getirilen emir, yerine getirilmemiş veya iyi ve tam olarak yerine getirilmemiş sayılır. İşte, dinin mantığı, iyi ve güzel hedefe iyi ve güzel yöntemle varmakadır.

Biz, burada, Allah'ın emir ve yasaklarının kısaca tahlilini yapmayı amaçladık. Sadece Allah'ın emir ve yasaklarına, kendi içlerindekiyle ve birbirleriyle olan mantıki ve sebep sonuç bağlarına örnekler vermeyi amaçladık. Gerisini okuyucu kendi kendine anlar.

Müslümanlarda Mantıklılık ve Mantıksızlık

Bir kişinin veya toplumun mantığa düşman olması kadar büyük felaket olamaz. Mantık nedir? Bazı çevreler mantık kitaplarını ilk defa yazan Aristo'ya gereksiz yere düşman olduklarından mantığa da düşman olmuşlar ve olmaktadırlar. Bir yazar da bunlara şöyle cevap vermek-

tedir: "Tanrı insanı yarattı da mantıklı olmasını Aristo'ya mı bıraktı". Demek istiyor ki, Tanrı insanı yarattığı zaman onunla birlikte mantığı da yarattı. İnsanın mantıklı olmasını suç saymak ve bu suçu da Aristo'ya yüklemek, insanı mantıksızlık karanlığına düşürmekten başka bir işe yaramadı. Tanrı insanı mantıklı yarattı ve Tanrı'nın bütün kanunlarında şaşmaz mantıklılık hakimdir. İnsanı da kendisi gibi mantıklı hareket etmeye çağırmaktadır. Bunun için Kur'an'da mantıksızlık, çelişiklik olmadığını bildirir (Nisa 4/82).

"Mantık nedir?" sorusuna cevap vermek çok kolaydır. Mantık düzenli ve insicamlı konuşmaktır. Sözleri, işleri ve fikirleri arasında mantıklılık bulunması, aralarında çelişiklik, zıtlık bulunmamasıdır. Bir yerde söylediğini başka bir yerde yalan çıkarmaması, onu bozması, prensip sahibi olması, düzgün ve düzenli olmasıdır. Mantıksızlık, çelişiklik, münafıklık, ikiyüzlülükten başka nedir? Münafıklar, dolandırıcı ve sahtekarlar mantığa karşı çıkarlar. Mantıklı olmak işlerine gelmez. Mantıklı olmakda yalan olmaz.

Ashında mantığa karşı çıkararak mantığı yanıltmaya uğraşanlar da bir nevi mantık yapıyorlar. Ancak, mantık objektif gerçeklere, insanın yaratılışında mevcut mantık kurallarına dayanmalıdır. Basit insanın da mantığı vardır, ama mantıksızlık da yapabilir. Fakat, bu mantıksızlığı kendine anlatılınca mantıksızlığını anlar ve yanlışını düzeltir. Ne çare ki, bir de ideolojik mantıksızlık vardır. Bunu düzeltmeye imkan yoktur. Eğer ideolojiden vazgeçerse düzelebilir ve akliselim mantığına gelebilir.

İdeolojik mantıksızlığa, ideolojik münafıklık demek yerinde olur. Buradaki münafıklık, çelişki içinde olmaktır. Yapılan iş, verilen hüküm, insanlık mantığına aykırı ise çift ölçü kullanıldığından münafıklık oluyor. Bir yerde söylediği söz ve yaptığı bir işe zıt ve ters bir iş yapmak, bu iki söz veya iş arasında bir ilişki ve bağ kurup birbirinin zıddı olduğunu veya birbirine uygun olduğunu kavramamak neticesinde mantıksızlığa düşmüş olur. Böylece, sözleri ve işleri arasında çelişki ve zıddıyet bulunan kimseye düşünce ve nazari bakımdan mantıksızlık, ama iş ve eylem yönünden münafıklık denmektedir. Ashında bu iki terim birbirinin yerinde kullanılabilir.

Mantıklılık, doğrusu, bir ahlâk sorunudur ve ahlâklılıkla eş anlamlıdır. Sıradan bir adamın mantıklı olabileceğini ileri sürdüğümüz zaman, onun felsefi anlamda mantığı bildiğini ve onu felsefi anlamda kullandığını kastedmiyoruz. Günlük, haftalık, aylık ve yıllık hayatında

söylediği sözlerde çelişiklik, tezat birbirini boşa çıkararak tutarsızlık olmadığını ve fiillerinde de yanlışlık, ihanet bulunmadığını kastediyoruz.

Bunun mantıklılığı şundadır: Söylediği sözlerin:

- a) Doğru olanlarını,
- b) Yanlış veya yalan olanlarını,
- c) Doğrular ile yanlışlar arasındaki ilişkileri biliyor.

Bunun için doğrularla yanlışları karıştırmıyor. Her zaman doğruları takip etmesi ile doğruları ve doğrular arasındaki sıkı ve tutarlı ilişkiyi biliyor. Hep onlara uyuyor. Aynı şekilde yanlışları ve yanlışlar arasındaki sıkı ve tutarlı ilişkiyi de biliyor ve onlardan tutarlı bir şekilde kaçmıyor. İşte iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış anlayıp hep iyiyi ve doğruyu tutmak bir mantık ve disiplin, sistem işidir. Her zaman böyle hareket eden kimse ahlâklı, mazbut bir kimsedir. Bunun için ahlâklı olmak mantıklı olmanın sonucudur. Mantıklı olmak da ahlâklılığı doğurur.

Bazen iyi ve bazen zararlı iş yapmada ahlak olmamasının sebebi onda mantıklılık bulunmadığındandır. Böyle hem iyilik ve hem kötülük yapan kimse, bunu iki durumdan birisinin etkisinde yapabilir. Ya cahildir; iyi ile kötünün ne olduğunu bilmiyor –oysa iyi ve kötünün ne olduğunu sıradan her adam bilir. Bu özür sayılmaz–, ya da iyi ve kötüyü bildiği halde kötüyü yapıyor ve her seferinde münafıklık yapıyor ve insanlara ihanet ediyor ve onları aldatıyor. Bazen de iyi yapıyor. Böylece tutarsız işler ve sözler üretmiş oluyor. Bu kimse mantıksızdır ve mantıksız olduğu için de ahlâksızdır. Çünkü iyi ile kötü arasında bir zıtlık bulunduğunu ortaya koymak, onların birbirine zıt olduğunu mantık öğretir. Mantık kalkıp mantıksızlık hakim olunca tutarsızlık, ahlâksızlık yaygın hale gelir.

Bu mantıksızlık ve ahlâksızlık örneğini günümüz müslümanlarından verelim. Bunlarda çoğu kez ve genel olarak mantıksızlık hakim olduğu için işlerinde ve sözlerinde münafıklık, ahlâksızlık, tutarsızlık hüküm sürmektedir. Bazen iyi yapmış oldukları gibi çoğu kez de kötü yaparlar. Tabii iyi şeyi –görevleri iken– yapmamaları ve ihmal etmeleri de kötülük hanesine kaydedilir. Buna göre kötülük yapmak iki şekilde olur.

Birincisi, gerçekten kötü olan şeyi yapmak. İkincisi iyiyi yapmamak. İyiyi yapmamak da kötülüktür. Mantıksızlıkla bu anlatılabilir. Mantıklı olan bu gibi çelişkiye düşmez. Bu, bütün işler ve sözler hakkında olan mantıksızlıktır.

Bu genel mantıksızlık yanında bir de din mantıksızlığı vardır. Din mantığı, dini emirler ve nehiyeler karşısında mantıklı bir durum almak ve davranışta bulunmaktır. Müslüman yazarların bir kısmı genel mantığa karşı çıktı. Böylece mantık kavramı sırasından müslümanın zihninde bile kötü bir manaya geldi ve o da mantığa düşman oldu. Böylece müslümanlar arasında genel mantık düşmanlığı yaygın hale geldi. Bu genel mantık düşmanlığı veya genel mantıksızlık zihniyeti, din mantığına da sirayet etti. Müslümanlar, genel mantıktan mahrum bırakılınca, dini mantıktan da otomatik olarak mahrum kaldılar. Onun için günümüzün müslümanlarına –nerede ve hangi dairede, toplumda olurlarsa olsunlar, işlerinde ve sözlerinde dini mantıksızlıktan başka birşey bulunmaz –dedirtmektedirler.

İşte müslümanların din mantıksızlıklarına örnekler :

Bakarsınız namaz kılar. Doğrusu namaz kılmak ağır ve külfetli bir iştir. Ama, namaz kılan namazın mantığına aykırı hareket eder. İşte bu olmamalıdır. Namaz, çirkin ve iğrenç, tiksindirici işlere zıttır. Burada çirkin ve tiksindirici işlerin içine her türlü kötülük yapma ve zarar verme girdiği gibi iyi ve güzel şeyleri yapmamak da girer. Hem namaz kılan ve hem bunları –sözle ve fiille– yapan kimsede dini mantık yok demektir. Onda din mantıksızlığı hakimdir.

Bakarsınız, biri dinin güzelliklerini, buyruk ve yasaklarını güzel ve heyecanla anlatır. Yanında kendinizden –içinizden– utançlık duyarsınız. Onu o kadar dindar sanarsınız. Ashında onun fiillerine ve yaptıklarına bakarsanız, ona olan nefretiniz artar. Çünkü adamda din mantıksızlığı hakimdir. Eğer din mantığı olsaydı, söyledikleri ile yaptıkları arasında bir bağ kurar, çelişikliğe, tutarsızlığa, mantıksızlığa, münafıklığa ve ahlâksızlığa düşmezdi. “Yapmayacağınız şeyi niye söylüyorsunuz? Bu, Allah katında ne büyük bir öfkeye sebep olmaktadır”. (Saf 2-3).

Mesela, zekatını tam vermez, verdiği de kendisine yağdanlık edene, hizmet edene, kul ve köle olana azar azar verir ki, her zaman kendisine muhtaç olsun. Ama zekatın hikmetinden bahsedilse, onu kabul eder.

Kazandığı haram para ile hacca gitmek de dini mantıksızlıktır. Haram yemek, haram kazanç yapmak dinin en büyük günahlarından. Hacca gitmek de dinin en büyük değil, normal farzlarından. Çünkü haram kazanç sosyal bir günahdır. Topluma karşı büyük günahdır. Onu ancak toplum affedebilir. Onun için haram kazanç, tamamen top-

lumun ihtiyacına sarfedilirse, g nahtan kurtulunur. Ama haram kazanç yapmanın yan etkileri de vardır. Haram kazanç elde ederken örnek olmak, başkasının haram kazanç yapmasına sebep olmak da, sebep olma etkisine göre, teşvik etmiş olmanın derecesine göre de günah işlemiş olur. O günahlardan kurtulması için, sebep olduğu günahların etkisini de ortadan kaldırması lazımdır. İşte din mantığı ve mantığının gereği budur. Her işte doğrudan, fiilen yapılan işlerin ve onların yan etkilerinin sorumluluğu, din mantığının ve dini hükümlerin felsefesinin iyi bilinmesiyle anlaşılır, şuurlu hale gelir.

Hacca gitmek farzdır. Hacca da helal para ile gidilse bile g r ld ğu gibi haram yemesinin günahını dengeleyemez, yani affetiremez. Sonra hac şahs  ve ferdi ibadettir. İnsan Allah'a karşı sorumludur. Allah rızası için bir fakire yardım etmiş olsa, hele zamanımızda bir fakire bor c bile vermiş olsa, - unk  Allah'ın Kur'an'da teşvik ettiği ve bol sevap vereceği bor c verme de toplumdaki kalkmış durumdadır- kazana-cağı sevap karşısında Allah onun hacca gitmemesiyle kazandığı günahı affedebilir. Bu günahta başkasının hakkı yoktur. Ama toplumun hakkı olan günahları, önce toplumun ve sonra Allah'ın affetmesi lazımdır. Toplumun affetmesi ile de iş bitmiş olmaz. Allah'ın affına orada da ihtiyaç var. Bu, din mantığıdır.

Eğer, haram para ile hacc etmiş ise, zahirde ve görünürde hacc etmiş sayılır. Ama burada iki Şeyi düşünmek gerekir. Bir farz ve gerekli dinî bir iş yapıldığı zaman, hem sorumluluktan kurtulur, görevini yapmış olur. Bu da tam Őartları yerine getirmiş olduğunda gerçekleşir. Mesela, en basitinden, bir yere verilen dilekçe, eğer istenen Őartlara göre verilmezse geri çevrildiği gibi, Őartları tam yerine getirilmeyen dinî bir iş de sorumluluktan insanı kurtarmaz.

İkinci husus, insan dinî bir görevi yani farzı yerine getirince sorumluluktan kurtulduğu gibi ayrıca sevap yani mükafaat da kazanır. Haram para ile yapılan bir hacc -görünür Őartları yerine getirdiği için- bazılarına göre sorumluluktan kurtulabilse de hiç sevap kazanamayacağı için başka günahların değil, haccı kendisiyle yaptığı haram kazancın günahını bile karşılayamaz.

Hiz. Peygamber'e atfedilen bir sözde, hacc eden kimse, anadan doğmuş gibi hiç günahsız olur ve bütün günahları silinir.  unk  İşlamda günahkâr olmaya başlamanın yaşı ergenlik çağına ermekledir. Ancak, o kimsenin affolacak günahları s rf Allah'a karşı yapmış olduğu g nahlarıdır ve bu helal kazançla olan hacca ait bir sevaptır, m kafaattır.

İnsanlara, topluma karşı olan haram kazanç, zulüm etme gibi günahları dediğimiz gibi bir tane değil, bin tane hacc affettiremez.

Bu dini mantıksızlığın müslümanlarda uzun tarihi bir geleneği olduğu görülmektedir. Günümüz müslümanına intikâl eden bu din mantıksızlığı ve diğer bir deyimle, dinin yanlış eğitimini anlamak şu şekilde ortaya konabilir.

Müslümanlar, din farzları denince, sadece ferdin yapacağı, namaz, oruç, hacc ve bazen de zekatı öğrenmiş ve anlamışlar. Bunların dışındaki farzlar ve emirlerin bir kısmı bunlardan daha önemli olduğu halde onlar üzerinde gereği gibi, yani dinin onlara verdiği önem verilmemiştir. Müslüman kişinin bu eksik bilgisine göre mantığı teşekkül etmiş, bunlardan başka din farzlarını ve emirlerini bilmediği için, bunlarla onlar arasında mantıklı bir bağ kurma imkanına sahip olamamış ve dinde mantıksızlığa ve ahlâksızlığa düşmüştür.

Dinin yasaklarından da en çok öğrendiği domuz etinin haram olmasıdır. İçkinin, kumarın, zinanın, yalanın, haram olmasını işitmiş ise de bunlar hakkında doğru dürüst bir bilgiye ve gerekli eğitime sahip olmadığı için, hiç yoktan sebeple, bunları irtikabda din mantıksızlığı görmemektedir.

Bu birkaç yasak ve buyruk dışında, asıl yasaklar ve buyruklar terkedilmiş ve ihmal edilmiştir. Ama, dinin diğer önemli yasak ve buyrukları yerine dinde yapılmasına izin verilmiş nafiler, (sünnetler) konmuş ve aradaki boşluk öyle doldurulmuş olduğundan, başka farzların ve nafiler olup olmadığı okutanın da okuyanın da aklından geçmemiş, kırk yılda bir öteki farzlar gözüne ilişmiş veya kulağına ulaşmamış ise, hiç yer etmemiştir.

Burada şunu belirtmek lazım geliyor. Nafiler ibadetler deyince, farzın dışında olan dinen yapılabilen veya yapılmasına teşvik verilen -yapılmadığı zaman, bir sorumluluk terettüp etmeyen işlerdir-. Müslümanlar yerli yerinde ve gereğinde yaptıkları takdirde savap ve mükafaat vadedilen nafiler ibadetleri ve nafiler işleri, farz namazların dışında sünnet ve nafiler olarak fazladan kıldığı namazlara, Ramazandaki oruçtan fazla tutulan oruçlara, ömürde bir defa farz olan hacdan fazla yapılan haclara veya yapılan umrelere tahsis edip onlarla sınırlandırmışlardır. Ve bunlar, diğer farzların yerlerine geçmiş olup bunları yapanlar, daha önemli diğer farzlara aldırış etme ihtiyacını duymamışlardır. Oysa, bunların dışında nice nice nafiler ibadetler ve çok sevaplı işler vardır. Onlar ihmal edilmiş, öğretilip, eğitilmemiştir.

Mesela, Umreye gitmek yerine, yetim yuvalarına gidip oradaki çocukların ihtiyaçlarını görmek, onları sevindirmek daha sevaptır. Umreye gideceğine aynı para ile, iyi Kur'an tercümeleri veya güvenilir dini kitapları satın alıp herkese dağıtmak ya da bir âlime kitap yazdırıp ve bastırıp yaymak yahut fakir, çalışkan bir öğrenciye burs vermek, parasızlıktan evlenemeyen gençlerin evlenmelerine yardımcı olmak gibi sosyal hizmetlere yatırmak, en büyük yatırım ve kat kat sevaptır. Din, bu gibi sosyal hizmetlerin insanca ve mantıklı, anlamlı biçimde yapılması için gelmiştir. Namaz, oruç, hacc ferdi, şahsi ibadetler olup, gaye insanı iyi eğitmek ve insanlara yararlı kılmak içindir. Onlar gaye değil, insanın eğitimi için vasitalardır. Görülüyor ki, bu vasıtalar gaye yapılmıştır. Bundan dolayı eğitim hizmeti göremiyorlar. Çünkü gaye namaz kılmak olmuş, oysa namazdan maksat ve gaye iyi dini terbiye görmüş, mantıklı müslüman olmaktır. Gaye namaz olmuş ve asıl gaye kaybolmuş olduğundan namazın kendisinden beklenen iyi ve dürüst insan yetiştirme rolünü sağlayamaz olmuştur. Kabahat namazın değildir. namazı gaye saymak, sadece namaz kılmak, namazın şekline önem vermek herşeye kafi görülmüş, niçin'e cevap vermek zihinlerden silinmiştir.

Niçin hikmet (felsefe) sorusudur. Felsefe'nin Kurandaki terimi hikmet olduğunu bilmeyip felsefeyi haram sayan zihniyetin Kur'an'a düşman olması da din mantıksızlığıdır.

İşte bir mantıksızlık örneği: İki tüccar anlaşılıyor. Tayin edilen zamanda mallar geliyor. Ama alıcı vazgeçiyor. Satıcı alıcıya diyor ki, vazgeçemezsin, bu imza senin değil mi? Alıcı, evet, benim imzam ama, almak istemiyorum. Satıcı, namaz kılarınsın, oruç tutar ve haccı gidersen, bunu nasıl yaparsın? Bu müslümanlığa sığmaz, der. Alıcı o ibadetler başka bu iş, ticaret başkadır diye cevap verir. İşte, en açık din mantıksızlığı ve din ahlaksızlığı bundan başka birşey midir?

Müslümanın Şahsiyetinin Oluşumu

Bütün insanlar, aileler, toplumlar ve devletler kendi idarelerinde olan insanları eğitirler, onlara birçok şeyler öğretirler. Bu hususta dünya servetleri harcanır, çok kurumlar, okullar, üniversiteler kurulur. Bunlar içinde başarılan vardır, başarılamayan hedefler vardır.

İslâm dini de insanoğluna değer verdiği için gelmiştir. Onu kabul edenden Kur'an'ın istediği ilk esas, önce kendi şahsiyetini oluşturması ve olgunlaştırmasıdır.

Şahıs, taşahhus ve müşahhas kelimelerinin türediği köktür. Manası, görülen, müşahede edilen, ayakta dik duran, somut varlık demektir.

Teşahhus, şahıslaşmak, şahıs ve kişi olarak karşısına çıkma anlamındadır. Var olmak da ortaya çıkmak, meydana somut olarak yerini almayı ifade eder. Varlığın karşıtı, zıddı yoktur. Yokluk ise karanlık bir boşluktur. Karanlık olduğu için hiç görülmez ve boşluk olduğu için de insan elini uzatsa eli boş olarak kendine döner. Varlık ise tam karşıdır, aydınlıktır ve dopdoludur. O kadar doludur ki, insanın eli içine girmez, gözü de ne kadar keskin olsa varlığın içine giremez, onun som ve soyut varlığını delemeyiz. İşte var olmak demek, kimseye boyun eğmeyen, kırılmayan, delinmeyen, herkesin gözü önünde şahıslaşan kimsedir. İnsan kendi nitelikleri ve özellikleri ile Ahmet, Melek olarak özdeşir ve ayniyet kazanır. O, bütün özelliklerinden meydana gelen, şahıslaşan niteliklerinin bütünü ile kendini gösterir, kişiliğini başkasına kabul ettirir. Başkasına varlığını ispat eder ve böylece kendi varlığının şuuruna varır ve başkası da onun varlığını görür, kavrar, itiraf ve kabul eder.

İşte insanın şahsiyet kazanması budur. Şahsiyet ile fert arasında bir fark koymak gerekirse, şahsiyette, işler ve davranışlar dışa dönüktür. Başkalarının gözü önünde olma, gözüne girme (görülme ve değerlendirme) sözkonusu olduğu için işlerini, özelliklerini dışa vurma, aksettirme ve yeni bir deyimle iletişimde bulunma faaliyeti vardır. Ferdियet veya ferdiyetçilikte; daha çok insanın kendisi ile ilgilenmesi ve dışarı ile alakadar olmaması ve ona önem vermemesi diye anlaşılabilir.

Şüphesiz insanın kişiliğini ve şahsiyetini ören bir sürü öğeler ve etkenler bulunmaktadır. Bunların çok değişik ve pek çeşitli olmasından sayısız şahsiyetler ve çeşitli aynı anlamı taşıyan şahsiyette insanlar yetişmektedir.

İnsanın bir özelliği de kendisine yapılan bir iyiliği ödeme ve geri verme arzusudur. Aynı şekilde yapılan bir kötülüğü de geri vermeye önem verir. Yapılan iyiliğe karşı bir iyilik yapmaya teşekkür denir; bu teşekkür sırf ağızdan teşekkür sözünü söylemekten ibaret olmayıp benzer bir şeyin ve aynı şeyin karşılık olarak verilmesidir. Tıpkı yapılan kötülüğün karşılığında da aynısı veya benzeri yapılır ki, buna da öd alma, intikam denir.

İnsanın böylece kendisine yapılan karşılık vermesi yaratılışındadır. Eğer, kendisine yapılan iyiliğe karşılık vermezse, kendisini eziklik içinde, boynu bükük hisseder ve görür. Bunun için, kendisine yapılan iyiliği ödemek zorunda kalır. Verene karşı kendisini, aşağı görür. Bundan kurtulmanın, tek çaresi karşılığını vermek ve ödemekle olur ki, böylece hürriyetine ve serbestliğine kavuşur, başı dik ve ayakta kalarak şahıslaşır, kişiliği tam olarak ortaya çıkar ve kabul görür.

Şüphesiz, insana verilen en büyük nimet ve yapılan en büyük iyilik var elmasıdır. Var olmak kadar büyük bir iyilik tasavvur edilemez. Diğer bütün iyilikler bundan sonra gelir ve ona dayanır. İnsan kendine büyük bir iyiliği yapana aynı veya benzer bir iyiliği yapmak zorunda olduğu şuurunu yaşar.

Bu varlığı insana veren Tanrı'dır. Tanrı'ya karşı nasıl bir iyilik yapılmalı ve ödemeli ki, bu iyiliğin altından kalkabilsin ve kendini hür hissetsin?

İşte Kur'an, insana bu karşı ödemeyi nasıl yapabileceğini ve yaptığı zaman da kendini en mutlu sayması gerektiğini anlatmaya gelmiştir. Bu, insanın sosyal mantığıdır.

İnsana varlığı veren Tanrı olduğuna göre, o, varlığını götürüp Tanrı'ya geri verecek. Bunu yaptığı zaman, Tanrı'nın verdiği ve yaptığı iyiliği tam anlamıyla ödemiş olacak ve böylece nimetin borcundan kurtulacak ve hür olacaktır. Ama varlığını Tanrı'ya nasıl geri verecektir? Sorun burada yatmaktadır. Kur'an bu sorunu çözmek üzere ve ödeme yolunu göstermek için gelmiştir. İnsana yaratılış mantığına göre öneride bulunacaktır.

İnsanın, varlığını kendisine veren Tanrı'ya gidip bunun karşılığını verecek kendinden başka birşeyi yoktur. "Onu Sana geri vermeye geldim", deyip secdeye kapanacak. İşte Tanrı'ya olan bu secde O'na vermiş olduğu varlığın karşılığı ve diyetidir. Kendini, varlığını kendisine veren Tanrı'nın emrine vermesi, O'na secde etmesidir.

İşte insan, varlığının bedelini secde ederek ödeyince Tanrı'sından varlığını tekrar geri alacak ve borcunu ödemekle de hürriyetine kavuşacak, borçlu olma esaretinden kurtulmuş bulunacak. Bunun için Tanrı'ya secde eden insan kadar onurlu, dikbaşlı ve hür, görevini yapmış olmanın şuurunda güven ve huzurlu bir şahsiyet sahibini bulmak, ancak görevini en mükemmel şekilde yaptığına inanan kimseyi yetiştirmekle mümkün olur.

Ama kendi öz varlığının kaynağını bilip, ona borcunu ödeyip, varlığında hürriyeti tadamayan kimse birçok kimseye yaptığı veya yapmasını ümit ettiği iyiliğe karşı kul ve köle olmak zorundadır. Onlar da değişince, efendisi değişecek, sanki pazar malı gibi menfaati gereği, menfaatinin bedelini ödemeye borçlu olacağı için- uğraşp duracaktır. Efendisi değiştikçe, şahsiyeti ve kişiliği de değişecektir.

Kur'an'da bunun için Allah "yalnız Bana tapacaksınız ve secde edeceksiniz. Benden başkasına tapmayacaksınız", (Taha 20/14) demiştir.

Allah'a tapan, (şeklen değil), gerçekten tapan, hiçbir kimse, insana tapmaz. Kur'an, insanın tapma içgüdüsünü yalnız Allah'a yaptırmakla, insanın insana tapmasının önüne geçmek istemiştir. Bu, insanoğluna Kur'an'ın en büyük armağanıdır. Allah'tan başkasına secde olmadığı gibi secdeye benzer olan el, etek, ayak öpmek de yoktur. Allah'tan başkasına bel bükülmez. Allah'a belini büken, başkasına bel bükemez. Çünkü Allah'tan başka hiçbir varlık, Allah'tan büyük değildir. En büyük varlığa secde eden ondan, çok aciz bir varlığa secde etmeyi kendine ve Allah'a hakaret sayar. Veli'ye, Ali'ye, şeyhe, hocaya da bel bükülüp el, etek, ayak öpülmez.

Allah'a gerçekten secde eden, Allah'ın yaptığı bütün insanlara eşitçe, hoş ve sevgi ile bakar. Onları kendisi ve kendisini onlar gibi görür. Gönlünde Allah olanın gönlüne şeyh de veli de kutup da giremez. Bunların olduğu kalbde Allah yok demektir. Allah ortaklığı, vasıtayı, simsarı, komisyoncuğu put ve uydularını putlaperest sayar (Zümer 2). Bunlar Tevhid, Allahın bir olduğu mantığına zıt düşer. Hem Allaha inanmak, hem başkalarını Allah katına çıkarmak-peygamber de dahil-dindeki mantıksızlığın sersemcesi ve ayyaşcasıdır.

Secde Allah'a yapılan itaatlerin, ibadetlerin en üstün seviyesidir. Onun altında bir sürü ve değişik derecede itaatlar, ibadetler bulunmaktadır. Onların herbiri Allah'ın insana yaptığı iyiliği ödemedir ve onlara karşılıktır. İnsan Allah'a secde etmekle, Allah'ın yaptığı iyiliği itiraf ederek ödemiş oluyor. Böylece Allah'a karşı verecek borcu kalmadığı gibi Allah da bu ibadete karşılık birşey vermeye mecbur olmuyor. Çünkü insan, kendisine daha önce yapılmış olan iyiliği ödüyor ve ona teşekkür ediyor. Teşekkürüne tekrar teşekkür etmeye gerek yoktur. Yoksa sonsuza gider. Bu böyle iken Allah insana gene de mükafaat olarak cenneti veriyor. Cennet, insanın ibadetinin karşılığı olmayıp Allah'ın fazladan bir mükafaatı ve ödülü oluyor. Allah'a secde etmeyi bir kölelik, boyunduruk ve zillet kabul edenler iki yönden aldanmakta ve doğal, insanî eğilimlerden uzak düşmekte ve onları saptırmaktadırlar. Birincisi, insanın doğal eğilimi olan iyiliğe karşı iyilik yapmaktan ve ona teşekkür etme duygusundan yoksun olmasıdır. İkincisi de Allah'a boyun eğmeyi şerefine yediremeyenler en adi ve şeref küçültücü menfaatlere boyun eğmekten, kul ve köle olmaktan kendilerini kurtarmaları gene de şuurlarında gizli kalmış ilahi değerlerin bulunmasına bağlanabilir. Çünkü insanda kutsal duygular doğuştan bulunmaktadır. İnsanın kutsal değerlere dayanarak, çıkarlarını da kutsal haklığa dayandırması, bazı kimselerin onları sömürmesine

mani olamaması, insanoğlunun hakkını koruyamamasından kaynaklandığı tarihi olgularla daha iyi ortaya çıkmaktadır. Kur'an'ın ibadet mantığı ve felsefesi budur.

İşte Kur'an, insanın bu kutsal değerlerinin kötüye kullanılmasını önlemeyi en büyük amaç sayar.

SONUÇ

Kur'an'ın emir ve yasakları insanın hür iradesine hitap eder. İnsan onlara uyup uymama hürriyetine sahiptir. Zaten böyle olmazsa sorumlu olmaz. Sorumluluk ve irade hürriyeti doğru orantılıdır. İrade hürriyeti genişledikçe sorumluluk da artar, daraldıkça, azalır.

Kur'an'ın emir ve yasaklarının sonuçları bazen hukukî sorumlulukları doğurur bazen de ahlakî davranışları şekillendirir ve onlara yön verir. Bu her iki durumda da, sonuçlar otomatik olarak zorunlu bir surette meydana gelmezler. Emir ve yasakların yapılıp yapılmaması, insanın hürriyetine bırakılmış olduğu gibi, yapılan bir emrin sebep olacağı sonucun da meydana gelmesi gene insanın iradesine bağlıdır. Bunu açıklamak için namaz kılmayı örnek vermek istiyorum. Çünkü namaz kılmanın sebep olacağı sonuç ayrıca Kur'an'da zikredilmektedir.

“Namaz kılın. Çünkü namaz, çirkinliklerden ve kötülüklerden (fahşa ve munker) alıkor” diyor Kur'an (Ankebut 29 / 45).

Şimdi namazın çirkinliklerden ve kötülüklerden alıkoyması zorunlu değildir. Evet, bu namaz mantığının dinî ve ahlakî gereğidir. Matematiksel bir sonuç ve gerek değildir. O sonucu vermesi de ayrıca insanın hür iradesini ve hür iradesini de dinin emirlerini tam olarak –sonuçlarıyla– yerine getirmekte kullanmasına bağlıdır. İnsanda bu irade hürriyetidir ki, namaz kıldığı halde fuhuş ve münker işleyebiliyor. Kur'an, insanın –mü'min de olsa– yanılabilceğini ve günah işleyebileceğini kabul etmiştir. Bu yanlış ve günahları tövbe ederek siler ve telafi edebilir ve böylece kendini temize çıkarabilir. Bu, İslamın insanoğluna en büyük hediyesi olup, geçmişini düzeltme ve kaybettiğini telafi etme imkanı sağlamaktadır.

İşte burada yapmaya çalıştığımız, Kur'an'ın emir ve yasakları arasındaki mantığa ve sebep-sonuç bağına kurmaya örnekler vererek müslümanları, önce mantıkî düşünmeye ve sonra din mantığını önemsetip ona göre davranmaya çağırmakta olduğuna dikkat çekmektir.

Kuran, insan oğluna iki önemli bilgi kaynağı verildiğini vurguluyor ve kendisi de bu ikisine dayanıyor. Akıl-Vahiy (Kuran). Kuran, aklın karşıtı ve onun alternatifi değil, onunla içiçe, onun destekleyicisidir ve ona dayanır. Kuranın, Kuranlığı akıl ile ispat edilir. Kuranın dayandığı din mantığı budur. Akıl gölgede ve geride, ikinci derecede görenler, Kuranın temel mantık ilkesine karşı gelmiş olurlar. Bu yanlış tutumlarından dolayı geri kalmışlar ve geri kalmaktan zevk alıyorlar. Çünkü bunda ısrar ediyorlar. Dünyada cehennemde gibidirler; ötesi dünyadaki durumları bundan iyi olmayacağını düşünmekten acizdirler. Çünkü mantığa ve düşünmeye düşmandırlar. Allah düşünenleri nasılsa korur.